

Оригинални научни рад
УДК: 811.163.41'373
821.163.41.09-31 Михаиловић Д.
811.163.41'38
DOI: 10.5937/zrffp55-52955

ЛЕКСИЧКО-СЕМАНТИЧКЕ ОСОБЕНОСТИ У РОМАНУ *КАД СУ ЦВЕТАЛЕ ТИКВЕ* ДРАГОСЛАВА МИХАИЛОВИЋА

Јелена М. СТЕВАНОВИЋ¹

Институт за педагошка истраживања
Београд (Србија)

Јадранка Ж. МИЛОШЕВИЋ²

Завод за унапређивање образовања и васпитања
Београд (Србија)

Емилија Н. ЛАЗАРЕВИЋ³

Институт за педагошка истраживања
Београд (Србија)

¹ jelena.stevanovic.jelena@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0001-9917-4622>

² jadrankalara@gmail.com

³ elazarevic@ipi.ac.rs; <https://orcid.org/0000-0003-2375-7420>

Примљен: 23. 8. 2024.
Прихваћен: 10. 3. 2025.

ЛЕКСИЧКО-СЕМАНТИЧКЕ ОСОБЕНОСТИ У РОМАНУ *КАД СУ ЦВЕТАЛЕ ТИКВЕ* ДРАГОСЛАВА МИХАИЛОВИЋА⁴

Кључне речи:
лексичко-
семантичке
карактеристике;
социолект;
жаргонизми;
фразеологизми;
Драгослав
Михаиловић.

Сажетак. Стваралачки опус Драгослава Михаиловића представља део корпуса Речника САНУ, што упућује, између осталог, на то да прозни дискурс овог писца има разноврсне језичке (лексичке) потенцијале. С тим у вези, циљ овог рада јесте да укажемо на карактеристике лексике у роману *Кад су цветале тикве* Драгослава Михаиловића, као и да сагледамо функције које лексика остварује у овом прозном делу. Основни критеријум примењен у анализи грађе је лексички (извор лексема, њихова припадност одређеном тематском кругу, њихово значење и њихова улога у анализираном дискурсу), а поткритеријум је семантички. Сprovedена анализа указује на то да је језик у датом роману превасходно социјално раслојен и да су на лексичком нивоу изразито уочљиви жаргонизми и жаргонске речце, али и фразеологизми. Њихова употреба је повезана са карактеризацијом ликова и скицирањем друштвене стварности времена у коме је дело настало, али утиче и на експресивност и маркираност целокупног лексичког нивоа овог литерарног дела. У језичком корпусу готово да нема реплике без употребе социолекта, што, на један особен начин, води ка преплитању књижевноуметничког и разговорног функционалног стила. У раду се закључује да је и у овом роману Драгослава Михаиловића специфичан одабир лексике остварио како стилогену, тако и стилематичну функцију и допринео делотворности језичког израза у целини.

⁴ Реализацију овог истраживања финансирало је Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије (Уговор бр. 451-03-136/2025-03/200018).

Увод

Свако књижевно дело садржи неколико слојева које је нужно разоткрити приликом његовог тумачења: слој звучања и значења, слој предметности, идејни слој, слој аспектуалности и др. Лексички слој у сваком књижевно-уметничком делу представља значајан план његове структуре.⁵ Пишчева селекција, на пример, дијалекатске, експресивне или поетске лексике, неспорно, има свој посебан удео у информативности уметничког текста, али и у рецептивној моћи поетског језика.

Један од прозних писаца који је специфичним одабиром лексике на посебан начин маркирао поетски језик у својим делима и тиме одиграо значајну улогу у конституисању модерног српског књижевног језика,⁶ јесте Драгослав Михаиловић. Његова проза је обележена интересовањем за „специфичан тип јунака и специфичну стилску и наративну тактику [...]” и јасно је „усмерена на функционалне стилове, дијалекте и арго, који наглашено одударају од језичког стандарда” (Делић, 2008, стр. 341). Јован Делић истиче да је Михаиловић писац-превратник и да није случајно што су се његове књиге појавиле у време озбиљних социјалних потреса, првих већих побуна које су продрмале нестабилно југословенско друштво у другој половини шездесетих година XX века. Он је унео промене у српску књижевност и на плану избора јунака, и на плану односа према стварности, и према језику, и у приповедној техници (Делић, 2012, стр. 50).⁷

⁵ Лексика је свакако један од најважнијих извора информација о моделу света носилаца одређеног језика, наводи Т. Петровић, наглашавајући да Токарски (2001) језичку слику света дефинише као укупност правила које налазимо како у језичкој структури (флексивним, деривацијским и синтаксичким компонентама језика), тако и у семантичким особинама лексике датог језика. Ове особине указују на начин на који говорници датог језика доживљавају свет, као и на најприсутније идеје о организацији света, хијерархијама које у њему постоје и системима вредности (Petrović, 2006, стр. 19).

⁶ Термине *књижевни језик* и *стандардни језик* у раду ћемо употребљавати у синонимном значењу.

⁷ Видосав Стевановић износи сличну тезу, у којој повезује „снагу нове српске прозе са снагом српског језика”, посебно наглашавајући „да нова српска проза жели

Михаиловићев стваралачки поступак у целини разматран је у бројним студијама и из лингвистичког (лингвостилистичког) угла, и са аспекта науке о књижевности (Јовић, 1985; Деретић, 1987; Јеремић, 1993; Милорадовић, 2008; Микић, 2010; Радовић Тешић, 2011; Савић, 2012; Делић, 2012; Танасковић, 2018; Чутура, 2021; Ковачевић, 2022).⁸ Неспорно је да је његовим делима, која су врло рано „окарактерисана као *сйварносна йроза*” (Ходел, 2021, стр. 12), књижевна критика признала висок вредносни статус и због чињенице да у њима Михаиловић на умешан начин користи и књижевни језички идиом, и различите маргиналне језичке супсистеме.

Михаиловић је писац, утврђује Милош Ковачевић, „који је, када је у питању однос књижевног или стандардног језика и језика књижевности, направио прекретницу у србистици. Наиме, од Вука па све до шездесетих година XX вијека готово да се могао ставити знак једнакости између српског књижевног језика и језика српске прозне књижевности” (Ковачевић, 2022, стр. 13). Наиме, његови романи су „језичка игра, и сваки претпоставља ново стварање језика као јединственог и особеног система” (Јерговић, 2020, стр. 318).

Михаиловићев први роман¹⁰ *Кад су цвѣћале йикве* припада тзв. урбаној прози, инспирисаној реалним особама, односно „дружењем са душановачким мангупима и писмима скандинавских гастарбајтера” (Ходел, 2017, стр. 39). У фокусу датог књижевног дела је живот бившег боксера Љубе Сретеновића и његова емиграција у Шведску. Сликајући живот групе младих људи са београдског асфалта, тачније са Душановца, писац кроз директни говор свога јунака даје слику тадашњег друштва и времена (середина XX века). Љуба Шампион прича о својој породици, о младим људима са којима се дружио, о почецима боксерске каријере и о одласку у Шведску. Мучен носталгијом за својом земљом, често долази до границе, сећајући се времена које је прошло и људи којих више нема.

да употребљава читав језик. Ја сам за употребу читавог језика, и тог тренутка стижемо до читаве литературе, а самим тим стижемо до читаве јединствене, хомогене културе” (Аћимовић, 2018, стр. 8). Заправо, „употребљен на један начин, језик даје фантастику, употребљен на други, језик даје оно што називамо реализмом” (Аћимовић, 2018, стр. 8).

⁸ Велек и Ворен заступају став да „језичко проучавање постаје књижевно тек онда кад служи проучавању књижевности, када има за циљ испитивање естетичких ефеката језика [...]” (Velek i Voren, 1965, стр. 202).

⁹ Писци који припадају „прози новог стила” или „стварносној прози”, појашњава Деретић, прихватају извесна поетичка решења својих претходника, али и оживљавају интересовање за регионалну тематику, за карактеристичну фабулу и локалну анегдоту, за свет друштвене периферије и подземља, за ружно и ниско. Ови писци не теже само да пружи верну слику савременог живота, него и да ту слику пронађу у облицима живог говора, који најчешће наглашено одудара од нормираног књижевног језика (Деретић, 2004, стр. 1163–1164).

¹⁰ Драгослав Михаиловић објавио је следеће романи: *Кад су цвѣћале йикве*, *Пе-йријин венаи*, *Гори Морава*, *Чизмашаи*, *Треће йролеће* и *Злоййвори*.

Говорећи о облику и значењу у роману *Кад су цветале џикве*, Радивоје Микић констатује да ова прозна форма „спада у тзв. лирске романе [...]”, у којима доминира „тзв. ретроспективно приповедање [...]” које нам омогућава и димензију универзалног, што значи да се у својим најдубљим семантичким слојевима роман пројектује на оне визије људске судбине које подразумевају идеју понављања, враћања онога што је било у пређашњим временима” (Микић, 2017, стр. 90–93). Драмска прича у овом роману једнако захвата и догађаје и доживљаје. Наиме, на једној страни су радње, гестови и поступци, а на другој претежно осећај неизвесности, страх, породична туга и патња. Сви ти елементи сливени су у чврсту композициону целину. Она добија облик укрштањем приче са монолошким али и вишегласним дијалогским деоницама, мада је овај роман у свом знатном делу један велики монолог. Вишегласни говор пре свега је израз размене опречних и сукобљених гледишта, док је исповедна реч јунака-приповедача у знаку његове унутарње драме (Пијановић, 2021, стр. 114).

Илуструјући ликове, писац им дозвољава неформални говор, карактеристичан за социјални миље коме јунаци овога романа и припадају.¹¹ С тим у вези, Милош Ковачевић наводи да је та урбаност везана најпре за урбани београдски говор, који је основица језика овог Михаиловићевог романа. *Кад су цветале џикве* први је роман у српској књижевности који је писан хибридни¹² књижевно-жаргонским језиком (Ковачевић, 2021, стр. 156).

Посматрајући са језичког становишта, поменути роман Драгослава Михаиловића показује да се језик књижевног дела и књижевни језик не морају поклапати. Ковачевић упућује на дистинкцију ових појмова појашњавајући да постоје супротстављена становишта. Према једном: књижевни језик и језик књижевности у ствари и не припадају књижевном статусу стандардног језика. Између тих супротстављених становишта налази се већи број „помиритељских” теорија, од којих највише присталица без сумње има она по којој језик књижевности представља само једну од сфера употребе књижевног језика – његов посебан, књижевноуметнички, функционални стил (Ковачевић, 2016, стр. 15).

Будући да се у овом прозном делу преплићу разговорни и књижевноуметнички стил, може се констатовати да је језик којим се служе јунаци романа *Кад су цветале џикве* у функцији слања информације, али и изазивања асоцијације у вези с том информацијом. Наиме, ако је у неуметничком

¹¹ Тај говор је пун жаргонизама и супстандардних, најчешће апокопом или афезом фонолошки онеобичајених лексема (Ковачевић, 2022, стр. 15).

¹² „То је тип језика заснован на интерференцији особина књижевног језика (овдје граматичких) и некњижевних идиома (овдје жаргонске лексике). Хибридни језик књижевног дјела је језик који је на пола пута ка чистом – с књижевним језиком потпуно неподударном – језику књижевности” (Ковачевић, 2021, стр. 158).

тексту језик само средство за преношење информације, само посредник у слању поруке у поетском дискурсу, уз задржавање овог својства, језик такође носи информацију и представља средство којим се обликује, разуме и поима књижевноуметнички свет, којим се проучава свет књижевног дела и изграђује снага поетске поруке (Стевановић и Милошевић, 2019, стр. 185).

Имајући у виду изнесене констатације, намера нам је да својим разматрањима допунимо евентуалне празнине у разоткривању лексичког слоја одређеног поетског дела овог књижевног уметника. С тим у вези, циљ рада је да укажемо на особености лексике у роману *Кад су цветале тикве* Драгослава Михаиловића, као и да сагледамо функције које лексика остварује у овом прозном делу. Основни критеријум примењен у анализи грађе је лексички (извор лексема, њихова припадност одређеном тематском кругу, њихово значење и њихова улога у анализираном дискурсу), а поткритеријум је семантички.

Социјално раслојена лексика

Има мишљења да је језик водич кроз друштвену реалност и да је реални свет у великој мери несвесно саздан на језичким навикама групе (Bernstajn, 1979, стр. 50). С тим у вези, одређени друштвени услови доводе до социјалне стратификације језика, што води ка социолекту, односно „говору карактеристичном за чланове одређених друштвених група” (Wardhaugh, 2006, стр. 151), који рефлектује разлике између ових група.¹³ Посматрано са становишта књижевнојезичког лексикона, сва социјално маркирана лексика јесте стилски обојена и такав се ефекат постиже јер се имплицитно супротставља књижевнојезичком идиому одређујући нараторе социјално и територијално.

Социјалним раслојавањем језика настају *жарјонизми*, који имају посебно место у анализираном слоју романа *Кад су цветале тикве*. Њихову функцију, превасходно са лексичког аспекта, покажемо на примерима из различитих пасажа овог књижевноуметничког текста. Биће издвојене лексеме које су потврђене у *Двосмерном речнику српског жарјона и жарјону сродних речи и израза* (Андрић, 2005)¹⁴ и у *Речнику српског језика* (2011).¹⁵

¹³ Поједини аутори сматрају да се треба ослободити наслеђених пуристичких стереотипа о добром и лошем језику, те нормативистичких предрасуда о правилном и неправилном у језику, јер језик може бити само добро или лоше употребљен у складу са конкретном ситуацијом (Бугарски, 2009, стр. 16).

¹⁴ Уместо пуног назива наведеног речника у наставку текста ће бити коришћена синтагма *Речник жарјона*.

¹⁵ Квалификатор којим се у *Речнику српског језика* (надаље: РСЈ) упућује на жаргонску лексичку је *жарј*.

Жарјонизми

Појам *жарјон* (као и њему сличне језичке појаве, нпр. *арјо*, *сленј*), није сасвим једноставно дефинисати, јер чини „језик у малом” (Bugarski, 2006, стр. 5). То је производ друштвеног раслојавања језика, који чини најважнији саставни елемент градског говора (Бугарски, 2009, стр. 24). Стога, у литератури налазимо различите дефиниције овог лингвистичког назива. На пример, Радоје Симић и Јелена Јовановић одређују жаргон као „слој књижевнोजезичке грађе, за разлику нпр. од ’аргоа’ и ’сленга’ који имају статус супкултурне и супсоцијалне појаве” (Симић и Јовановић, 2002; према Јовановић, Ј., 2010, стр. 301). Даље, аутори констатују да је жаргонизација „општејезичка појава измештања језичких јединица из сопственог амбијента – пре свега књижевно-језичког – и уз извесне формалне адаптације или значењске измене – њихова трансплантација у друге околности – пре свега неинституционалног друштвеног мишљења разноврсних друштвених група” (Симић и Јовановић, 2002, стр. 256). Уопштено говорећи, жаргоном се може назвати сваки неформални и претежно говорни варијетет неког језика који служи за идентификацију и комуникацију унутар одређене друштвене групе која је повезана према професији, социјалном статусу, узрасту и слично (Bugarski, 2006, стр. 12).

Међу лексемама које су маркиране, посебно се у овом прозном тексту издвајају жаргонизми, односно жаргонска лексика. Удео жаргонизама је толико велики да се „при читању стиче утисак да је сав језик у роману не-стандардан, да не припада књижевном језику, него одражава београдски омладински говор, тачније речено: београдски омладински жаргон средине двадесетог вијека, када се и одиграва радња романа” (Ковачевић, 2022, стр. 14). Грађа ће бити класификована према категорији *врстије речи*.

Именички жаргонизми: *клинац*, *цура*, *риба*, *фуфа*, *јерла*, *кева*, *мајџори*, *буразер*, *швеца*, *цулов*, *цајкош*, *цикеџан*, *њушка*, *шљаја*, *чилајер*, *совање*, *ђускавац* чине само део лексичког слоја поменутог романа. Функција ових јединица је праћена и „појачаном субјективношћу говора, истицањем личносног начела, експресивизацијом говора итд. (Милосављевић, 2021, стр. 194).

Именица *клинац* у *Речнику жарјона* тумачи се као ’дечко, дечкић, малишан’ (Андрић, 2005, стр. 110). Међутим, у РСЈ (2011) поменути именица остварује фигуративно, односно експресивно значење: *дечак*, *малишан*. Главни јунак прижељкује да продужи лозу и да добије подмладак, те у овом случају лексема *клинац* остварује и хипокористично значење.

„И рекао сам јој: ’Ако ми не родиш *клинца*, оставићу те.’” (стр. 12)

Жаргонски супституенти именице *девојка* у грађи из анализираниог прозног дела су следећи: *цура*, *риба*, *фуфа*, *јерла*. Притом, напоредни однос

са лексемама које повезује архисема *млада женска особа* омогућава нам да у исто лексичко-семантичко поље сврстамо и лексеме *фуфа*, *џерла* иако је њихова употребна вредност пејоративна.¹⁶ Именица *џура* је најприближнија лексичко-семантичком пољу именице *девојка*. Међутим, ове лексеме садрже и компоненту субјективне оцене, којима се изражава емотивни и аксиолошки став субјекта који оцењује.¹⁷

„Али они су хтели да имају и своје, сталне *џуре*, да личе на нешто, не као оне што су се вукле за њима.” (стр. 38); „Некако је било јако много типова, а врло мало *џура*.” (стр. 39); „Ја сам баш тада био теслимио једну своју *џуру*.” (стр. 40)

Двојако тумачење именице *риба* у *Речнику жарјона* (Андрић, 2005, стр. 217) указује на то да се семантизација маркиране лексеме помера од значења 'девојка; жена' до 'женски полни орган', што упућује на конотације које имплицирају ругање и подсмех приликом употребе жаргонизма *риба*.¹⁸ Поред пејоративног, лексема *фуфа*, настала редукцијом лексема *фукос/фукош*, у *Речнику жарјона* означених као 'покварена девојка; проститутка; гадурa' (Андрић, 2005, стр. 280), остварује и иронично¹⁹ значење. Асоцијативна слика која настаје у сучељавању, најпре, позитивне мотивне семантике и негативне оцене референцијалног значења, узрокује ироничан призвук. Наиме, ови примери упућују, између осталог, и на то да такве везе не постоје обавезно, како примећује Бугарски, у свести оних који те речи користе, али су ипак уткане у танане асоцијативне мреже одговарајућих лексема, чинећи тако део њиховог семантичког потенцијала (Bugarski, 2006, стр. 161).

„Негде око педесете на Душановцу се осетио дефицит у *рибама*.” (стр. 38)
„Ево ти твоја *џерла*, кад си баш толико навалио. (стр. 38); И фина ти је *џерла*, чувај је.” (стр. 38)

¹⁶ Посматрано са дијахронијског аспекта, пејоративност се сматра једном од главних развојних тенденција еволуцијских језичких процеса (Dąbrowska, 1993, стр. 54).

¹⁷ „[...] умањење, као и увећање, апроксимативне вредности неког садржаја може послужити као подстицај за реализацију експресивних значења у домену субјективне оцене у којем се изражава емотивни и аксиолошки став субјекта који оцењује. То су најчешће значења хипокористичности и пејоративности [...] (Јовановић, В., 2010, стр. 30).

¹⁸ Примећујући когнитивно-лингвистички приступ у анализи жаргонске лексике која означава и квалификује жене у француском и српском жаргону, Ђурин и Јовановић закључују да већина жаргонских израза који подругљиво квалификују жене истичу њихов физички изглед, интелектуалне карактеристике и облике понашања које социолингвистичка заједница процењује као неприхватљиве и непожељне и упућују на склоност заједнице ка маргинализацији жена (Ђурин и Јовановић, 2022, стр. 90).

¹⁹ Иронија представља модел ширења полисемантичке структуре лексема и својство је лексичких подсистема са изразитом експресивношћу, у којима говорници настоје да на критичан, подозрив и уједно шаљив начин именују неки сегмент стварности (Танасковић, 2018, стр. 342–343).

„[...] а онда је дошло време кад је све што је некад вредело постало кварно и кад се око њих нашла само гола *фуфа*.” (стр. 38)

Посебан слој међу жаргонизмима чине они који припадају жаргонској лексици за родбинске односе. У поменутом роману су забележене следеће лексичке јединице: *кева*, *мајџори*, *буразер*, *швеца*.

„Почела (цура) да ми бари *кеву*, фолира ми *мајџоро*, *швецу* ми води у биоскоп (стр. 40); Углавном, мој *мајџори*, који је стално био напољу, морао да шљака да заради за клопу, остављао ме на миру; *кева* ме такође није дирала: иако ми је *швеца* била пуних седам година млађа од мене, ја сам био *кевин* љубимац, њена маза; једино ми *буразер* није дао очи да отворим: лешио ме како стигне и како ме дохвати.” (стр. 20)

„Клинци – каже – а он вршњак мога *буразера* – је л’ бисте ви вечерас нешто *уболи*?” (стр. 21)

Наведени примери упућују и на то да су синоними књижевног и супстандардног подсистема у еквиваленцији: *кева* (мајка), *мајџори* (отац), *швеца* (сестра) и *буразер* (брат). Последњи пример (*буразер*) није само модел пуког ословљавања најближих сродника, већ указује и на посебан осећај породичне припадности. На овај начин стичемо слику о фамилијарном односу и међусобном поштовању и разумевању између двојице носилаца језичког слоја дела (Стевановић и Милошевић, 2019, стр. 81).

Наредни пример илуструје употребу лексема *цулов* у значењу ‘ништак, простак’ (Андрић, 2005, стр. 301). Дата лексема је употребљена како би се оправдали поступци главног јунака и његовог насртаја на човека кога ова лексема јасно и сугестивно карактерише:

„И – неколико пута смо му асистирали у некој тучи: волео је, на пример, да пребије неког *цулова* на пијаци.” (стр. 25)

Уместо именица *милиционар* или *йолицајац* које су потврђене у књижевном језику, употребљен је жаргонизам *цајкош* (Андрић, 2005, стр. 285). Посебну пажњу привлачи деривациони пут именице *цајкош*: милиционар – милицајац – милицаја – цаја – цајкош.

„[...] *цајкоши* су били ти који су њега и његове, с једне стране јурили и, опет, управо *цајкоши* ти који су га, са друге стране, као свога штитили.” (стр. 27)

Као антоним *цајкану* јавља се лексема *цикеџан* у значењу ‘ситна душа, безначајна душа’ (Андрић, 2005, стр. 288). Дата лексема потврђује чињеницу да се из жаргонских речи и израза може ишчитати како група која их употребљава размишља, али и да показује да ове јединице лексичког система релативно брзо застаревају.

„Али, после, *цикејани* их учили и чим се Столе Апаш или Мита Мајмун појаве, они вичу: 'Ево их!'" (стр. 39)

Метонимијски грађена жаргонска лексема *њушка* најпре је била синоним лексеме 'нос' а потом и лексеме 'лице' (Андрић, 2005, стр. 167). Механизам метонимијског извођења значења, у овом случају, може се сматрати и лексичким еуфемизмом и може отворити нову перспективу погледа главнога јунака на сопствену личност.²⁰ С тим у вези, пратилачке семантичке реализације, попут ироније, еуфемизма, пејоративности и др., могу се приписати појавама као што су стилизација и други механизми „који доводе до уобичајених семантичких одступања” (Јовановић, Ј., 2010, стр. 19).

„И, притом, што за боксера такође није нимало неважно, имао сам и прилично симпатичну *њушку*; већ тада сам почео да стичем своју публику.” (стр. 27)

Жаргонска лексема *шљаја* наводи се у значењу 'шамар' (Андрић, 2005, стр. 309). Дату лексему у *Речнику српској језика* (2011) одређује квалификатор *жарг.*, што показује да она није настала променом, односно модификовањем значења књижевне речи. И ова лексема је у функцији вернијег дочаравања времена и простора у коме се одвија радња у роману, али се остварује и посебна врста везе у комуникационом троуглу писац–дело–читалац.

„Онај који није био верзиран, међутим, клинца би појурио, дохватио би га за уво или би му опалио *шљају*.” (стр. 37).

Са пејоративном конотацијом забележене су лексеме: *чилајер*, у значењу 'старац, чича' (Андрић, 2005, стр. 295) и *жвалавко*, са значењем 'гњаватор, досадан тип' (Андрић, 2005, стр. 66). Обе лексеме су дате у плеонастичкој конструкцији: уз *чилајер* стоји квалификатор *пензионер*, а уз лексему *жвалавко* стоји атрибут *млади*, што их додатно маркира и на лексичком, и на семантичком плану.

„Ако би то био неки *чилајер* пензионер или неки мекани тип, Столе Апаш би остао крај зида.” (стр. 37); „Ако би, пак, муштерија била официр или неки млади *жвалавко* који се не би дао, умешао би се и сам.” (стр. 37)

Од жаргонизма *совићи* (Андрић, 2005, стр. 234) настала је глаголска именица *совање*, према књижевном *сјаваћи* : *сјавање*. У вези с тим,

²⁰ Лексички еуфемизми представљају извор стилистичке синонимије, сматра Танасковић (Танасковић, 2018, стр. 505). Поред тога, Драгићевић констатује да се о синонимији најчешће говори као о главном показатељу језичког богатства, јер је још из Де Сосировог времена познато да се вредност једне језичке јединице одређује према вредности других јединица у језичком систему. Ако би се један од система изгубио, други би проширио своје значење и тако преузео укупну семантичку вредност некадашње две језичке јединице (Драгићевић, 2010, стр. 248).

жаргонске варијације стандарднојезичких лексема у домену семантике најчешће су производ једног од процеса полисемије (нпр. метонимије), што утиче на развијање одређених значења која улазе у „инклузивни однос са системским десигнатом у лексикону српског језика” (Танасковић, 2018, стр. 477).²¹ Такође, анализа глагола *совиџи* у посматраном контексту, чија је семантизација најближа поређењу ’дремати као сова’, указује на то да је у овом примеру у питању метафора. Персонификовано скраћено поређење запажа се у поступку да се младоме човеку приписују особине птице (*сове*), познате по томе да константно жмури (*дрема*). Језичко-стилску недоумицу у вези с тим да ли је у питању метонимија или метафора у датом примеру, или је реч о здруженом деловању појмовне метафоре и појмовне метонимије, потпуније појашњава Рајна Драгићевић, указујући на то да од 1990. године за здружену метафору и метонимију у когнитивистичкој литератури постоји заједнички назив, а то је метафтонимија (Драгићевић, 2007, стр. 164).

После би Столе рекао: „Ајд сад на *совање*, сутра треба да се шљака.” (стр. 37)

Глаголски жаргонизми: *заїлавџиџи*, *дрїиџиџи*, *зезаџи се*, *жвалавиџиџи*, *макљаџи се*, *иџи*, *мењаџиџи*, *ломџиџи се*, *насираховаџи се*, *бленуџиџи*, *олешиџиџи*, *покуџиџиџи*, *оџикинуџи се*, *поџикачиџиџи*, *клаџиџи*, *ждракнуџиџи*, *ошацоваџиџи*, *мазнуџиџи*.²²

Глагол *заїлавџиџи* у жаргону остварује семантичке реализације ’настрадати, награбусити’ (Андрић, 2005, стр. 71). Такође, глагол *дрїиџиџи* у жаргону је употребљен у значењу ’украсти, узети’ (Андрић, 2005, стр. 57).

„И мада такве ствари ипак ретко чиним – обично гледам да им помогнем на неки други начин – кад неки наш човек из Југославије, овде баш *заїлави*, ја га и кући одведем.” (стр. 14)

„И кад нас је прошле године један такав био покрао – ништа страшно: *дрїио* једно моје одело и неке ситнице, али ја сам се јео као Месец: ето какви смо!” (стр. 14)

У *Речнику жарјона* глагол *жвалавиџиџи* семантизује се као ’нагваждати, трућати’ (Андрић, 2005, стр. 66). У наведеном примеру осећа се пејоративно значење.

²¹ Оне семантичке компоненте и они семантички процеси који омогућавају вишезначност једне лексеми често су активни и у формирању њеног деривационог гнезда и система значења њених деривата. Дата појава се назива регуларношћу семантичког варирања (Драгићевић, 2007, стр. 144).

²² Појашњење за употребу и семантичку реализацију датих лексеми даћемо за одређене жаргонске речи.

„И, верујте, Словенци сасвим добро *жвалаве* по нашки, ништа се не разликују.” (стр. 19)

Глагол *мењати* употребљен је са погрдним значењем јер се биће своди на ниво предметности и употребе тога предмета. Семантичка реализација глагола ’уклањати, одстрањивати замењујући нечим другим, новим, стављати, употребљавати једно место другог, замењивати’ (РСЈ, 2011) указује на то да се девојка (цура) може лако заменити другом девојком, као што се предмет замени другим предметом, без придавања значаја томе предмету.

„Некад сам цуре стално *мењао*.” (стр. 13)

Глагол *ломити* се употребљен је у фигуративном значењу ’претерано се трудити око некога настојећи придобити његову наклоност, сатирати се’. У наведеном примеру глагол је употребљен како би се показало колико је Љуба Шампион био популаран у то време, када су се око њега девојке *ломиле*. Глагол *ћрзати* често се користи када је реч о пецању (риба трза), док је овде употребљен у смислу ’обратити пажњу’, ’приметити ме’ или ’загристи удицу’.

„*Ломиле су се* око тога која ће више да *ћрза* на мене.” (стр. 13)

Са циљем хиперболизације значаја Љубе Шампиона и женске привржености њему, наводи се глагол *настѣраховати* се у значењу ’претрпети много страха’ (РСЈ, 2011). Овакав избор жаргонске лексике у датом контексту сасвим је очекиван, будући да је „хипербола несумњиво изразито субјективан чин” (Милосављевић, 2021, стр. 131)²³ и да је пре одлика говора свакодневне комуникације но писаног језика.

„У почетку је страховала да ћу отићи; *настѣраховала се*, јадница, поред мене.” (стр. 18)

Када се неко збуди и уплаши, онда тај не влада собом, не може да реагује. У тој ситуацији он *блене*, односно ’гледа тупо, бесвесно’ (РСЈ, 2011).

„Држ’ јој руке! Држ’ јој руке, шта *бленеш!*” (стр. 24)

Глагол *олеши* у датом речнику, у ком се идентификује жаргон као јединица лексичког система, означен је као ’тући, ударати, млатити’ некога (Андрић, 2005, стр. 132). Глагол *йокуйи* семантизује се са ’узети све одреда’ (РСЈ).

²³ Хипербола је иначе једно од важнијих средстава у исказивању афективности. Њена суштина је у евалуативности. Истина је да и друге фигуре говора садрже ту компоненту евалуативности (нпр. иронија), али, за разлику од њих, хипербола се не може замислити без ње (Карстон и Виринг, 2015, стр. 85; према Милосављевић, 2021, стр. 133).

„Мој буразер Влада је у Београд стигао ваљда с првом јединицом која је у њега ушла, а први посао који је у њему имао да обави био је да мене *олеши*.” (стр. 25)

„А одмах затим су Апаша и друге старије међу нама *йокуйили* у војску и отерали на фронт.” (стр. 26)

Када прича о љубави према боксу, Шампион употребљава глагол *оџкинуути се* у значењу 'откачити се, радити шта ти се прохте, ослободити се'. С тим у вези је и глагол *заџрејати се*, јер се њиме појачава воља и жеља за одабраним спортом, у смислу 'заинтересовати се'.

„А ја у то време – некако сам *се* био *оџкинуо*.” (стр. 27); „Стварно сам *се* већ био *заџрејао* за бокс.” (стр. 27)

Глаголом *йоџкачиути* означава се радња 'захватити, закачити одоздо, подухватити' (РСЈ, 2011). У Речнику *жарјона* глагол *клаути* значи 'обљубљивати' (Андрић, 2005, стр. 110).

„Је л' те добро *йоџкачио*? – пита ме тренер, неки Мића Стефановић.” (стр. 29)

„Њу бих чувао, а наоколо *сам* *клао* све што би пало под руку.” (стр. 35)

У функцији флерта и остваривања љубавне везе употребљавају се глаголи *ждракнуути* ('погледати кратко, на брзину, севнути погледом') и *ошацовати* ('уочити, одмерити, одабрати') (Андрић, 2005, стр. 178). Глаголи *мазнуути* ('украсти, обљубити, завести') (Андрић, 2005, стр. 139) и *џеиути* ('украсти') (Андрић, 2005, стр. 43) налазе се у односу синонимије.²⁴

„Драганче, бог те маз'о – вичем – *ждракни* ону тамо.” (стр. 42); „*Ошацујем* ја тамо једну рибу лепу као сан – висока, дуга плава коса, лепа глава...” (стр. 42); „Дај – велим – да је *мазнемо*.” (стр. 42); „А шта би ти *фалило* да *џеиш* ону с њом?” (стр. 43)

С обзиром на то да су главни актери у овом роману управо *момци са асфалта*, потпуно је очекивана употреба жаргонизама која се уклапа у социолект и идиолект душановачке дружине која не поштује устаљена друштвена правила. Штавише, на овај начин се у роману може посматрати социопсихолошки аспект жаргонизације, који указује на то да чланови одређене друштвене групе посебним вербалним средствима афирмишу свој идентитет и потврђују своју припадност датој групи (Bugarski, 2006, стр. 13). Када посматрамо заступљеност врста речи којима жаргонске

²⁴ Основни поступак у структурисању разноврсности казивања јесте синонимија, која је централни проблем стилистике, проблем који не може мимоићи ниједан језички ниво и који се провлачи кроз све облике раслојавања језика (Тошовић, 2002, стр. 165).

лексеме припадају, опажамо да је писац користио превасходно именице и глаголе, као и да употребљене именице имају већи степен потврђености у речницима него глаголи.

Жаргонске (модалне) речце

Жаргон представља негацију говора већине, а самим тим и бег од света одраслих и клишеа које млади неретко желе да негирају. Може се рећи да је жаргон језичко освежење, креативност и духовитост, посебно у говору младих. Стога, писац користи нестандартни језички подсистем у функцији сликања локалних јунака. Типична појава која се јавља у неформалном говору младих јесте употреба жаргонских (модалних) речци као што су: *фол*, *шайро*, *драйе* и сл.

Речце са значењем контрафактивности *фол* и *шайро* употребљавају се као синоними лексеми *кобајаи*. Модална речца *шайро*, у датом реченичном контексту, има функцију поредбеног прилога. Овај начин језичке трансформације такође доприноси стилски делотворном изражавању у анализираном роману.

„Тада би друштво дошло *фол* у заштиту.” (стр. 37); „Ја се *фол* забезекнем.” (стр. 41); „Тип ју је, дакле, то вече одвео у биоскоп, па сам ја још једанпут *шайро* био заузет, а трећи пут су већ сами заказали.” (стр. 41)

„Волео сам рибу, *драйе*!” (стр. 35); „Јесте то, *драйе*, спорт, али оног тренутка кад си ушао међу конопце, рачунај с тим да ти је глава у торби.” (стр. 89)

Последњи пример, лексема *драйе*, не представља прави жаргонизам, будући да је то модална жаргонска партикула без посебног значења. Међутим, изузетно је фреквентна у говору младих, па постаје видљива одлика и њиховог писаног изражавања. Њену функцију у датом књижевноуметничком делу поткрепљује чињеница да је у равни говора, као стилски диференциране реализације језичког система у комуникацији, жаргон „[...] репетитиван, немаштовит, излизан и претенциозан услед чега се негативно оцењује” (Bugarski, 2006, стр. 17). Могли бисмо рећи да је писац желео да истакне ове стране шаблонизирани комуникације у разговорном функционалном стилу.

Експресивна лексика: фразеологизми

Експресивна лексика јесте јединица раслојености лексикона, као примарна одлика разговорног стила и неофицијелне комуникације, па се доводи у везу са стилском сниженошћу и одсуством говорне културе, поготово ако је реч о тзв. негативној експресивности. Међутим, повезана је и са креативном

употребом језика, која омогућава да се комуникација адекватно обоји (Ристић, 2004, стр. 18).

Дакле, на експресивност у овом књижевноуметничком делу свакако утичу и фразеолошке јединице.²⁵ Њихова структура, функција и способност активних реченичних компонената да развију секундарно значење²⁶ представљају стилску вредност и у овом прозном штиву.

Потврда фразеологизама из ексцерпираних грађа извршена је на основу *Малој српској фразеолошкој речника* (надаље: РФ). Фразеологизми су класификовани на основу морфолошког критеријума²⁷ (према врсти речи која представља централни део лексичког језгра из кога произилазе семантичке асоцијације и реализације).

Именице и њридеви

У српском језику бројни су поредбени фразеологизми, који су и у овом роману међу најчешће употребљеним фразеолошким јединицама. Они могу бити нарочито идиоматични и са мање или више семантичког померања, што илуструју и наредни примери.

„У ствари, ја им овде дођем – као некакав *дрвени адвокат*.” (стр. 17)

Синтагма ’дрвени адвокат’ може се протумачити као ’неко ко фигурира’.

„Само асови су успевали да избегну његове замке и да га *њрочијају*; само њима у ствари није било потребно много да га *чијају*.” (стр. 28)

Фразеологизам *чијаји некоја као књију* значи ’разумети прикривени смисао’ (РФ, 769). Слично тумачење даје и Биљана Никић, констатујући да

²⁵ Захваљујући својој релативно стабилној структури и значењу, фразеолошке јединице се као вишелексемни спојеви, целовитог значења и релативно устаљеног лексичког састава, као експресивне јединице које се репродукују у језику, понашају слично пословицама и изрекама, али су и повољна „спремишта” за најразличитије културне садржаје (Мршевић-Радовић, 2008).

²⁶ У вези са развојем секундарног значења једне речи, Рајна Драгићевић примећује да „у развоју значења једне речи неке активне семантичке компоненте омогућавају развој секундарних значења. Тако, именица *злајо*, на основу семантичке компоненте *који је скупоцен, вредан*, развија секундарна значења: *особа ванредних моралних особина, изузетно марљива особа* [...] Ова значења су забележена у *Речнику Мајице српске*. У истом речнику, након свих значења именице *злајо*, под ознаком Изр. (изрази), могу се прочитати и ови фразеологизми: *чисти се злаја рђа не хваја* (= ваљан човек неће погрешити); *злајо од човека* (= диван, изванредан човек) [...] Дакле, иста семантичка компонента именице *злајо* која је омогућила наведена секундарна значења била је активна и у фразеологизмима и одиграла важну улогу у метафоричким сликама на којима се заснива њихова семантика” (Драгићевић, 2007, стр. 25).

²⁷ Класификација преузета из докторске дисертације Биљане Никић под насловом *Фразеологизми у лекцири за основну школу* (Никић, 2020).

чијији некоја као књију означава да су нечије намере у потпуности схваћене (Никић, 2020, стр. 384). У примеру из романа изостављен је објекат (књигу), али се он подразумева. Такав језички поступак упућује на експресивност језика којим писац гради роман, али показује и да фразеолошке творевине, због своје чврсте структуре, не могу бити лако нарушене иновацијама за којима књижевници неретко посежу.

„И кад нас је прошле године један такав био покрао – ништа страшно: дрпио једно моје одело и неке ситнице, али ја сам се *јео као Месец*; ето какви смо!” (стр. 14)

Поређење *јести се као Месец* има своје каузалне али и консекутивне елементе. Полазећи од премисе која објашњава живот и трајање месеца, долазимо до тумачења шта то значи ’копнити, венути, јести се’ као месец. С тим у вези, „Живот месеца био је повезан с његовим менама, обнављао се у правилним временским интервалима, отпочињао појавом узаног месечевог српа (младина), а завршавао се када је месец добијао облик круга, односно сјајног диска (уштап)” (Мршевић-Радовић, 2008, стр. 1).

„Е, тада настаде рај за мене: наоколо већ почело бомбардовање, школа не ради: вратим се с посла – учио сам занат – па *ноја*: нико те не пита ни где си ни шта радиш.” (стр. 21)

Дати некоме ноју значи ’дати некоме отказ’ (РФ, 434). У примеру из романа изостављени су елементи устаљене конструкције: предикат и неправи објекат (дати некоме нешто).

„У то време још нисам сасвим схватао шта је кондиција и то ми баш није била *јача сџрана*.” (стр. 31)

Уместо ’моја снага’ употребљава се еуфемизам ’јача страна’. Ова фразеолошка јединица, у форми именичке синтагме, употребљена је у функцији истицања врлина главног јунака.

„А народ овде није лош, али, некако, *џврд* је на *џару*: отац за сина не зна, син за мајку, свако има своју рачуницу и своју касу.” (стр. 14)

Уместо именице *новац* употребљава се израз *џара*. Употреба вредносно обојених фразеологизама има стилски учинак и доприноси онеобичењу текста (Спасић, 2024, стр. 130). Ако је неко ’тврђ на пару’, то значи да је ’тврђ на новац’, односно да је шкрт, циција. Дати фразеологизам је такође веома фреквентан у разговорном језику, као и у жаргону, и поткрепљује чињеницу да писац с намером меша два стила: разговорни и књижевноуметнички. Дакле, функционално-стилска поливалентност, између осталог, у функцији је избегавања шаблонизације и засићења приликом читања одређеног текста.

Глаголи

Фразеологизми у чијем је центру глагол најчешће су били исказани у форми глаголско-именичке конструкције с прелазним глаголом. Како примери показују, лексичка језгра представљају глаголи: *ограјти*, *ошерајти* и *иљедати*.

„Како је он за то с Апашем сазнао, везе немам, тек већ је све знао и *ограо* ме на *мртво* име и презиме.” (стр. 26)

Фразеологизам *ограјти некога* жива/живог, односно одрати некога наживо, значи ’жестоко изударати некога’ или ’наплатити претерану цену некоме, опљачкати некога’ (Никић, 2020, стр. 330). У овом случају приповедач хиперболизује казну јер је жртва ’пребијена’ не наживо, него још горе – намртво, и то не само на мртво име, него и презиме.

Ошерајти некога (дођавола или у материну) значи ’опсовати га’, односно ’послати га тамо одакле је потекао’, са жељом да се никада не врати.

„Јер кад неко усред радног времена изненада заустави машину, баца комбинезон и оде у фабрички клуб и тамо за три сата попије двадесет флаша пива, и пословођу, који дође да га позове да се врати, *ошера* у *мајтерину* и гађа празном флашом, а онда, онако у кошуљи по хладноћи, седне у кола и некуд одјури [...]” (стр. 16)
„Гледамо га *бело*.” (стр. 21)

У РФ наводи се тумачење ’гледати са чуђењем, са нераздевањем’ (РФ, 28). Прецизније објашњење гласи: бело погледати/гледати некога бело – погледати/гледати некога с нераздевањем, одсутно, с чуђењем, глупо (Никић, 2020, стр. 217).

Иако су устаљене категорије у језику, фразеолошке јединице чине „казивање живљим, рељефнијим” и сугестивно саопштавају неку познату истину или корисну мисао (Николић, 1975, стр. 8–9). Такође, „с обзиром на познату чињеницу да фразеологизам као експресивна језичка јединица има изражену прагматичку функцију, јасно је да он може бити искоришћен као моћно стилско средство у рукама писца [...]”, као и да може представљати језичку јединицу која је чувар и носилац културне информације која врло често није експлицитно изражена. Управо су наведене особине „фразеологизама *кривац* за њихову потенцијално високу могућност употребе у стилске сврхе” (Пејановић, 2010, стр. 184) у анализираном књижевноуметничком тексту. Употребљени фразеологизми имају функцију тајног или скривеног језика којим се служе главни актери – момци са Душановца. Њихов речник показује да се ’мангупи’, који се поигравају језиком, служе еуфемизмима са циљем да њихов језик разумеју само поверљиви и одабрани, припадници одређене групе. Наиме, „овакав стваралачки поступак писца увећао је снагу његове поетске поруке” (Ракић, 1996, стр. 199).

Закључак

Раслојавање језика (превасходно социјално) у роману *Кад су цветале тикве* Драгослава Михаиловића показује велику разноврсност и креће се, између осталог, од жаргонизама до фразеологизама, чиме се на лексичком плану највиши степен ефективности постиже управо у идентификацији ликова и њиховог погледа на свет. Писац у највећој мери користи језичка средства карактеристична за неформални говор, који није у складу са стандардним говором, али представља неминовност за уверљиво скицирање ликова и друштвеног живота онога периода у коме је ово литерарно дело настало.

Лексички слој и у овом роману поткрепљује чињеницу да је лексика еластичнија у односу на друге језичке нивое (фонетика, морфологија, синтакса) и да ће она најпре допустити измене како би се достигао делотворнији и стилски учинковитији језички израз. Користећи жаргоне, уобичајене жаргонске (модалне) речце и фразеолошке обрте (фразеологизме), Михаиловић је исказао јасну заинтересованост најпре за читаоца, тј. за човека у процесу споразумевања, те за његове реакције током читања.

Међу свим наведеним лексемама најбројнија је жаргонска лексика. Велика употреба жаргонизама потпомаже што аутентичнији приказ комуникативних догађаја и усавршавање конверзационог стила учесника датог прозног дискурса. Овај поступак карактеризације ликова, кроз њихов језички идиом, потпуно је оправдан с обзиром на то да млади људи развијају социјалне улоге тек преко оспоравања „друштвених окова”, јер теже ка већој аутономији личности и независности. Лексичко-семантичке особености језика Михаиловићевог романа *Кад су цветале тикве* појачавају степен индивидуализације његових јунака, доводећи их до јединствености и оригиналности.²⁸

Иако се употребом жаргонизама у говору душановачких мангупа манифестује привидна моћ у односу на остале говорнике, у суштини се тиме назире дубљи слој у карактеризацији ликова и открива њихова унутарња немоћ да се уклопе у средину, као и дубока патња јунака са *асфалта*. Поменуте лексичке јединице и пишчева тежња да избегне у потпуности унификацију језичког изрази доприносе, између осталог, функционално-стилској комплексности и у овом Михаиловићевом роману, али и потврђују његову зналачку употребу језичких ресурса, свакако са укусом. Заправо, свесно нарушавање језичке норме у анализираном прозном делу праћено је „увек са наглашеном стилском функцијом” (Милановић, 2016, стр. 5) и одређује и именује једно време (Милановић, 2016, стр. 156) и један друштвено-историјски контекст у тадашњем Београду.

²⁸ Наиме, Михаиловић је у поетику стварносне прозе, утврђује Милановић, иницијално уградио поступак реалистичног именовања јунака и ликова (Милановић, 2021, стр. 286).

Имајући у виду да се у роману *Кад су цветјале њикве* преплићу књижевноуметнички и разговорни стил, у језичком корпусу готово да нема реплике без употребе социолекта. Тај говор младих не представља само моду „омладинског београдског говора”, него се употребом ових речи ствара својеврсна одбрана од формалног, друштвено прихватљивог и ограниченог начина живота. Стога потврђујемо да је језик постао неминовно средство не само за потпуну психолошку карактеризацију ликова већ и за убедљиво сликање друштвене стварности у анализираном дискурсу. Заправо, богатство речничког фонда којим се изражавају антагонисти у роману Драгослава Михаиловића остварило је и стилематичну и стилогену функцију.

Извори

- Андрић, Д. (2005). *Двосмерни речник српској жарјона и жарјону сродних речи и израза*. Београд: Zepter Book World.
- Михаиловић, Д. (2020). *Кад су цветјале њикве*. Београд: Лагуна.
- Оташевић, Ђ. (2007). *Мали српски фразеолошки речник*. Београд: Алма.
- Речник српској језика*. (2011). Нови Сад: Матица српска.

Литература

- Аћимовић, М. (2018). *Проза Драгослава Михаиловића* (одбрањена докторска дисертација). Филолошки факултет, Београд.
- Бугарски, Р. (2009). Теоријске основе урбане дијалектологије. У: Ж. Бошњакковић (ур.), *Говор Новог Сада. Свеска 1: Фонетске особине (Лингвистичке свеске 8)* (стр. 13–30). Нови Сад: Филозофски факултет.
- Делић, Ј. (2012). Драгослав Михаиловић – писац превратник. У: Н. Асановић (прир.), *Ђоровићеви сусрећи / Српска проза данас: Књижевно дјело Драгослава Михаиловића* (стр. 49–53). Билећа–Гацко: СКПД „Просвјета”.
- Делић, Л. (2008). Петрија – на двострукој периферији. *Зборник Матице српске за књижевност и језик*, 56 (2), 341–351.
- Деретић, Ј. (2004). *Историја српске књижевности*, I и II део (4. проширено издање). Београд: Просвета.
- Драгићевић, Р. (2007). *Лексикологија српској језика*. Београд: Завод за уџбенике.
- Драгићевић, Р. (2010). *Вербалне асоцијације кроз српски језик и културу*. Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.
- Ђурин, Т. и Јовановић, И. (2022). Гуске, даске и дроље: семантичка дерогација жене у француском и српском жаргону. *Зборник радова Филозофској факултета у Приштини*, 52 (1), 77–94. <https://doi.org/10.5937/zrffp52-29800>
- Јерговић, М. (2020). Четири персоне једног писца. У: Р. Ходел, *Речи од мрамора – Драгослав Михаиловић – животи и дело* (стр. 315–320). Београд: Лагуна.
- Јеремић, Љ. (1993). *Глас из времена: оједи и кријке*. Београд: БИГЗ.

- Јовановић, В. (2010). *Деминутивне и ауименитивне именице у српском језику*. Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Јовановић, Ј. (2010). *Лингвистика и стилстика новинској умећа: језичке и стилске особине новинарства*. Београд: Јасен.
- Јовић, Д. (1985). *Језички систем и његова граматика*. Београд: БИГЗ – Јединство.
- Ковачевић, М. (2016). Књижевни језик и језик књижевности. У: М. Ковачевић и Ј. Петковић (ур.), *Језик, књижевност, уметност* (стр. 15–33). Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет.
- Ковачевић, М. (2021). Романи Драгослава Михаиловића између књижевног и језика књижевности. У: Е. Кустурица (ур.), *Књижевно стваралаштво Драјослава Михаиловића* (стр. 153–181). Андрићград: Андрићев институт.
- Ковачевић, М. (2022). *Стилстиком кроз белетристику*. Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.
- Микић, Р. (2010). Драгослав Михаиловић, уз јубилеј једног мајстора приповедања. У: М. Пантић (прир.), *Пути њој некроходи: Драјослав Михаиловић* (стр. 107–117). Београд: Библиотека Града Београда.
- Микић, Р. (2017). Облик и значење у роману „Кад су цветале тикве” Драгослава Михаиловића. У: В. Вукашиновић (ур.), *Савремена српска проза: Књижевни портрети Драјослава Михаиловића* (стр. 90–93). Трстеник: Народна библиотека Јефимија.
- Милановић, А. (2016). *Реч њод окриљем њојике*. Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани”.
- Милановић, А. (2021). Михаиловићеви надимци и једна паралела. У: Е. Кустурица и М. Ковачевић (ур.), *Књижевно стваралаштво Драјослава Михаиловића* (стр. 271–289). Андрићград: Андрићев институт.
- Милорадовић, С. (2008). Једно могуће читање Петријиног венца: књижевно дело као етнодијалекатски текст. У: З. Дивац (ур.), *Слике културе некад и сад* (стр. 223–236). Београд: Етнографски институт САНУ.
- Милосављевић, Б. (2021). *Активни језички процеси и њовор свакодневне комуникације*. Београд: Учитељски факултет.
- Мршевић-Радовић, Д. (2008). *Фразеологија и национална култура*. Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.
- Никић, Б. (2020). *Фразеологизми у лекцији за основну школу* (одбрањена докторска дисертација). Филолошки факултет, Београд.
- Николић, Б. (1975). Основни типови фразеолошких обрта у савременом српско-хрватском књижевном језику. *Наш језик*, 21 (1–2), 7–13.
- Пејановић, А. (2010). Фразеологија српског језика и њена структура. У: М. Ковачевић (ур.), *Интердисциплинарност и јединство савремене науке* (стр. 183–188). Пале: Филозофски факултет.
- Пијановић, П. (2021). Композиција у роману „Кад су цветале тикве”. У: Е. Кустурица (ур.), *Књижевно стваралаштво Драјослава Михаиловића* (стр. 107–124). Андрићград: Андрићев институт.
- Радовић Тешкић, М. (2011). Лексички нивои у прози Драгослава Михаиловића. У: М. Ковачевић (ур.), *Српски језик, књижевност, уметност*. Књижевни

- (*сћандардни*) језик и језик књижевности, књ. 1 (стр. 69–74). Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет.
- Ракић, С. (1996). Употреба генитива у језику два романа Драгослава Михаиловића: *Пејтријин венац* и *Гори Морава*. *Зборник Мајице српске за филологију и лингвистику*, 39 (2), 199–208.
- Ристић, С. (2004). *Експресивна лексика у српском језику: теоријске основе и нормативно-културолошки аспекти*. Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Савић, М. (2012). Два краћа прилога о прози Драгослава Михаиловића. У: Н. Асановић (прир.), *Ђоровићеви сусрећи / Српска проза данас: Књижевно дјело Драгослава Михаиловића* (стр. 60–63). Билећа–Гацко: СКПД „Просвјета”.
- Симић, Р. и Јовановић, Ј. (2002). *Основи теорије функционалних стилова*. Београд: Јасен.
- Спасић, Ј. (2024). Језичко-стилска средства за исказивање етнокултурних хетеростереотипа у српским електронским медијима. *Зборник радова Филозофског факултета у Приштини*, 54 (1), 129–136. <https://doi.org/10.5937/zrffp54-40467>
- Стевановић, Ј. и Милошевић, Ј. (2019). *Лексичко-семантичке особености у делима српских писаца и настава српског језика и књижевности*. Београд: Институт за педагошка истраживања.
- Танасковић, Т. (2018). *Теоријскијално раслојена лексика у књижевном делу Драгослава Михаиловића* (одбрањена докторска дисертација). Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац.
- Тошовић, Б. (2002). *Функционални стилови*. Београд: Београдска књига.
- Ходел, Р. (2017). Михаиловићев књижевни опус – покушај синопсиса. У: В. Вукашиновић (ур.), *Савремена српска проза: Књижевни портрети Драгослава Михаиловића* (стр. 35–54). Трстеник: Народна библиотека Јефимија.
- Ходел, Р. (2021). Политички контексти стваралаштва Драгослава Михаиловића. У: Е. Куцурица (ур.), *Књижевно стваралаштво Драгослава Михаиловића* (стр. 11–28). Андрићград: Андрићев институт.
- Чутура, И. (2021). Стилски, семантички и синтаксички обухват поређења у роману „Чизмаша”. У: Е. Куцурица и М. Ковачевић (ур.), *Књижевно стваралаштво Драгослава Михаиловића* (стр. 245–270). Андрићград: Андрићев институт.
- Bernstajn, B. (1979). *Jezik i društvene klase*. Beograd: BIGZ.
- Bugarski, R. (2006). *Žargon*. Beograd: Biblioteka XX vek.
- Dąbrowska, A. (1993). *Eufemizmy współczesnego języka polskiego*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Petrović, T. (2006). *Zdravica kod balkanskih Slovena: etnolingvistički pogled*. Beograd: Balkanološki institut SANU.
- Velek, R. i Voren, O. (1965). *Teorija književnosti*. Beograd: Nolit.
- Wardhaugh, R. (2006). *An Introduction to Sociolinguistics (5th edition)*. Cornwall: Blackwell Publishing.

Jelena M. STEVANOVIĆ

Institute for Educational Research
Belgrade (Serbia)

Jadranka Ž. MILOŠEVIĆ

Institute for Improvement of Education
Belgrade (Serbia)

Emilija N. LAZAREVIĆ

Institute for Educational Research
Belgrade (Serbia)

Lexical and Semantic Characteristics in the Novel *Kad su cvetale tikve* by Dragoslav Mihailović

Summary

The creative work of Dragoslav Mihailović is included in the corpus of the SASA Dictionary, which indicates, among other things, that the prose discourse of this writer has diverse linguistic (lexical) potentials. In this context, the aim of this paper is to highlight the characteristics of the vocabulary in his novel *Kad su cvetale tikve* (*When Pumpkins Blossomed*), as well as to examine the functions that the vocabulary serves in his prose. The primary criterion applied in the analysis of the material is lexical (the source of the lexemes, their belonging to a specific thematic group, their meaning, and their role in the analyzed discourse), while the sub-criterion is semantic. The analysis indicates that the language in the given novel is primarily socially stratified and that jargonisms and jargon expressions, as well as idioms, are particularly noticeable on the lexical level. Their use is linked to the characterization of the characters and the depiction of the social reality of the time in which the work was created, but it also enhances the expressiveness and distinctiveness of the overall lexical level of this literary work. In the linguistic corpus, there is almost no dialogue without the use of sociolect, which, in a unique way, leads to the intertwining of literary-artistic and colloquial functional styles. The paper concludes that in this novel by Dragoslav Mihailović, the specific selection of vocabulary achieved not only a stylistic function but also a formal linguistic function, contributing to the overall efficiency of linguistic expression.

Keywords: lexical-semantic characteristics; sociolect; jargonisms; idioms; Dragoslav Mihailović.

Овај чланак је објављен и дистрибуира се под лиценцом *Creative Commons ауторско-некомерцијално 4.0 међународна* (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

This paper is published and distributed under the terms and conditions of the *Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International* license (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).